

СЛЮСАРИВ В.А. ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РАБОТА И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СЛУЖЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕРСОНАЛА ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОГРАНИЧНОЙ СЛУЖБЫ УКРАИНЫ. Аналізуються особливості виховної роботи в органах ДПС, уточнено її мету, завдання, суб'єктивний склад, систему виховних заходів та форм їх реалізації, визначені основні завдання та напрямки психологічного забезпечення службової діяльності персоналу органів ДПС, уточнено систему його суб'єктів, надані пропозиції з удосконалення правових актів з питань виховної роботи та психологічного забезпечення службової діяльності персоналу органів ДПС

ІСТОРІЯ ПРАВА

УДК 340.12

І. В. КОВАЛЬОВА

Дніпропетровська державна фінансова академія

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВА У ПОГЛЯДАХ М.К. РЕННЕНКАМПФА

Розглянуто погляди на аксіологічні проблеми права видатного українського правознавця XIX ст., доктор права, ординарного професора кафедри енциклопедії права університету св. Володимира

М.К. Ренненкампфа.

Надійшла до редколегії 17.12.2007

Проблема цінності права, його співвідношення з іншими соціальними явищами (держава, моральність тощо) завжди викликала значний інтерес в якості одного з найбільш актуальних напрямків загальнотеоретичних наукових досліджень. Лише за останні роки з даної проблематики були опубліковані роботи С.С. Алексеєва, В.О. Бачиніна, В.Г. Графського, І.Д. Мишиної, О.Ф. Скакун, О.М. Шитова, Ю.В. Ячменева та багатьох інших.

Вивчаючи дану проблему, не можна залишити поза увагою погляди представників української правової школи XIX ст. Саме у цей період українські вчені-правознавці закладали основи етико-морального розуміння держави і права та починали розглядати право як складову духовної культури народу.

Різних аспектів співвідношення права, держави, моралі, культури так чи інакше торкалися у своїх дослідницьких працях Б.О. Кістяківський, С.А. Котляревський, М.І. Палієнко, Є.В. Спекторський, А.М. Фатеев, М.Ю. Чижов, та ін. Серед них не останнє місце посідає Микола Карлович Ренненкампф.

Метою статті є аналіз поглядів видатного українського правознавця середини XIX ст. М.К. Ренненкампфа на аксіологічні проблеми права, їх місце та роль у позитивному праві.

Наукова новизна статті полягає у відродженні забутого української теоретико-правової спадщини, у аналізі особливого підходу М.К. Ренненкампфа до проблем юридичної аксіології.

До питання співвідношення моральності і права М.К. Ренненкампф звертався на протязі всього свого наукового життя та відображав його у багатьох своїх працях. Насамперед, необхідно згадати такі відомі його роботи, як «Про право і моральність та їх взаємне відношення» (1859 р.), «Нариси юридичної енциклопедії» (1868 р.), «Юридична енциклопедія» (1888 р.), а також менш відомі, в яких він також торкався зазначених вище проблем: «Зауваження про обробку у нас загального вчення про право» (1869 р.), «Власність і держава Б. Чичеріна» (1883 р.), «Завдання етики. Вчення про моральність, за сучасних умов знання, К. Кавеліна» (1885 р.), «Іеремія Бентам, його ставлення до вчення про природне право. Твір К. Яроша» (1887 р.).

М.К. Ренненкампф належав до когорти тих українських вчених-юристів, які стояли у витоків українського позитивізму XIX ст. Проте, розглядаючи аксіологічні проблеми права з точки зору юридичного позитивізму, він застосовував свій, особливий підхід. Його погляди відрізнялися як від поглядів прихильників природного права (Гроцій, Локк, Руссо, Джеферсон, Кант, Франк), так і від поглядів представників позитивізму (Лабанд, Бергом, Остін та ін.).

На відміну від прихильників школи природного права, М.К. Ренненкампф розглядав людину як суспільну істоту, яка у порівнянні з іншими істотами має чи не найбільше потреб, «але може задовольнити їх тільки завдяки зв'язкам з іншими. Тому, на самих пе-

рших порах історія застає її існуючою у більших чи менших спілках, суспільствах, які складають необхідний природний її стан. В самих суспільствах розмаїття людських потреб викликає різноманітні відносини між людьми, які із розвитком життя примножуються, стають складнішими – створюється ціла система відносин, різних за властивостями, метою та колом дії» [1, с.1].

М.К. Ренненкампф стверджував, що «право засноване на потребі людини у суспільстві, яка ніколи не зникне тому, що людина може досягати усіх розумних цілей тільки у суспільстві, яке не може управлятися одними моральними витоками, оскільки люди, які живуть в ньому, мають потребу у загальному порядку й оскільки вади людей містяться в самій їхній природі і є такими ж довічними, як і остання» [2, с.36].

На відміну від позитивістів, Ренненкампф не виключав аксіологічних аспектів права. Він розглядав різні сторони співвідношення права і моральності й стверджував, що моральність відрізняється від юридичного порядку, насамперед, тим, що «вона є законом внутрішнім, духовним, який спрямовує людину до добра, панує над усіма її прагненнями та відносинами, суспільними й особистими, зовнішніми й внутрішніми; моральність панує над людьми своєю власною силою як вимога розуму, почуття; її могутність залежить від міри розвитку людей та усвідомлення обов'язків до себе, інших, усього світу» [2, с.32].

Вчений розробив принципи моральності, які полягали у наступному:

1. Моральність є внутрішнім особистим законом людини, який спрямовує її до добра по відношенню до себе, інших, до усього світу.

2. З морального закону може виникнути особистий обов'язок, але не юридичне домагання до інших.

3. Моральність обслуговує кожний випадок у його індивідуальних рисах з боку спонукання, а не результатів.

4. Дія визнається моральною, якщо здійснюється з доброю метою, хоча б вона і не принесла успіху.

5. Моральні обов'язки при їх виконанні здатні до нескінченного розвитку.

З цих принципів М.К. Ренненкампф виводив відмінність моральності від права як за сферою, так і за засобами дії. Цю відмінність він вбачав у наступному:

1) Право «має на увазі зовнішній порядок співжиття», моральність – «внутрішню сторону людини в її особистому та суспільному житті»;

2) право «встановлює загальні обов'язкові норми, обслуговує відносини за їхніми загальними ознаками, у разі потреби застосовує примус», моральність «діє як особистий обов'язок, обслуговує індивідуальності відносин та усуває будь-яку зовнішню силу» [2, с.32-34].

Вчений стверджував, що ці відмінності виходять із докорінних та довічних властивостей людей і саме тому між моральністю та правом завжди буде залишатися певна межа, яка не допустить їхнього злиття.

Водночас М.К. Ренненкампф зазначав, що оскільки моральність та право невинно розвиваються, межа між ними не буде постійною та незмінною, вона також буде змінюватися. У своїх дослідженнях він не протиставляв (як прихильники школи природного права) природних і позитивних прав, а розглядав їх у співвідношенні одне до одного і не виключав природних прав людини, як це робили прихильники школи позитивного права.

Розглядаючи взаємне відношення права та моральності, М.К. Ренненкампф вбачав їхні витоки з однієї загальної думки про добро, правду і вважав, що хоча моральність і право становлять різні сторони та прояви людської діяльності, вони прагнуть різними шляхами дійти до загальної мети, а саме до блага, добра та довершеності людини. Тому, на думку вченого, обидві ці сфери однаково необхідні для життя людини і служать для взаємного поповнення.

Виходячи із цього, М.К. Ренненкампф робить висновок, що з однієї сторони «жодне суспільство не може існувати з одного примусу, без моральних спонукань своїх членів, а з іншої – моральні витоки пом'якшують вимоги права, інколи занадто суворі і невідповідні індивідуальності відносин» [2, с.34]. Вчений, не протиставляючи моральність і право одне одному, доводить, що моральність гуманізує право. Слід зазначити, що

для позитивістського підходу до права тих часів це були достатньо нові та прогресивні погляди.

Враховуючи зазначене вище, а також те, що межі між моральністю та правом мінливі і рухливі, М. Ренненкампф формулює «керівні витоки» їхнього вірного співвідношення:

1. Моральність не повинна вимагати порушення права.

2. Право не повинно пропонувати аморального.

Заслуга М.К. Ренненкампфа полягає й у тому, що він розглядав право та моральність як цілком самостійні, але не протилежні явища, які розвиваються під впливом один одного. З його поглядів можна вивести аксіому: право та моральність, маючи одну й ту саму мету (досягнення добра), є взаємодоповнюючими соціальними феноменами, що забезпечують взаємний прогресивний розвиток.

На відміну від П. Новгородцева, Є. Трубецького, І. Михайловського, М.К. Ренненкампф не робив спроби моралізувати право.

Він не заперечував того, що моральність і пристойність, як і право, мають владу над людиною, але у першому випадку «ця примусовість є умовною або вірніше вільною: їй можна підкоритися або ні, це залежить від настрою та поглядів людини; правда непокора їй може призвести до різного роду неприємностей, обмежень, але все ж без характеру неминучості або необхідності. Влада права іншого роду; вона виступає від імені усього суспільства і тому має характер загальний, невідхильний; підкорення праву вимагається безумовно, а порушення його неминуче тягне покарання порушника або недійсність створених ним відносин та актів. Більш того, право, як вираз суспільної свідомості і влади у законах або звичаях, завжди має певну форму, завжди пред'являє певні вимоги» [3, с.123-124].

Подібна форма і визначеність вимог у моральності та пристойності відсутня, тому М.К. Ренненкампф стверджував, що ці обидві сфери відрізняються від права рисами у більшості своїй непомітними, мінливими, індивідуальними, застерігаючи: «спричинить страшне насильство над домашньою незалежністю і свободою окремої особи, якщо життєві звичаї і пристойності будуть домагатися такої ж влади, як право» [3, с.124].

Він підкреслював, що було помилковим та хибним визнавати вчення, які вважали право порядком, не сумісним із природною свободою людини, який із розвитком людської досконалості повинен злитися з моральністю й відтоді люди будуть жити тільки за законами розуму та совісті. Він визнавав це утопією і вважав, що «і на самому високому ступені цивілізації, для відмежування та спрямування егоїстичних і довільних спонукань людини, потрібна визначальна й охоронювальна влада права» [2, с.36].

Вивчаючи науково-дослідницьку та викладацьку спадщину М.К. Ренненкампфа, можна зробити висновок, що не випадково вчений розглядав проблеми співвідношення моральності і права, а через це – й цінності останнього саме в аспекті курсу юридичної енциклопедії. М.К. Ренненкампф викладав енциклопедію права в київському університеті св. Володимира з 1868 по 1880 роки, що дозволяло йому упроваджувати і закріплювати передові погляди на право, моральність, державу у своїй повсякденній діяльності.

Отже, розглядаючи проблеми юридичної аксіології і, зокрема, - взаємодії моральності і права у дослідницьких працях М.К. Ренненкампфа, можна констатувати, що його наукова спадщина є достатньо прогресивною: вона доводить, що у цивілізованому суспільстві не має підстав для протиставлення природного та позитивного права, оскільки останнє закріплює й охороняє природні права людини, складаючи єдину загальносоціальну систему правового регулювання суспільних відносин.

Моральність і право, в свою чергу, не ізольовані одне від одного, вони знаходяться в рухливому, діалектичному взаємозв'язку. Узагальнити його ідеї з досліджуваного питання можна наступним чином:

- - право і моральність є самостійними та самоцінними явищами;
- - моральність не виникає примусово, вона формується свідомим вибором вчинків, поведінки при реалізації моральних норм. Такі норми не мають потреби в юридичних засобах;
- - право не суперечить моралі і не є її мінімумом;

• - моральні норми стають орієнтирами у становленні та розвитку права;

• - право формує та закріплює ідеї, позиції, що виражають моральні інтереси суспільства, у вигляді системи загальнообов'язкових правил поведінки людей;

• - загальнообов'язковість виконання, державний примус роблять право специфічним регулятором суспільних відносин;

• - моральність гуманізує право, пом'якшує його приписи.

Розглядаючи погляди наших сучасників на актуальні проблеми юридичної науки і практики, не можна забувати досягнень, що

Література

1. Ренненкампф Н.К. О праве и нравственности и их взаимном отношении. -Венеция, 1859. -18 с.
2. Ренненкампф Н.К. Юридическая энциклопедия. Издание 4-е. -Киев, С.-Петербург: Издание книжного магазина Н.Я.Оглоблина, 1913. -294 с.
3. Ренненкампф Н.К. Задача этики. Учение о нравственности, при современных условиях знания. К. Кавелина. -С. Петербург. Университетские известия. -1885. -№ 3 (март). -354 с.

КОВАЛЕВА И.В. АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРАВА ВО ВЗГЛЯДАХ Н.К. РЕННЕНКАМПА
Рассмотрены взгляды на аксиологические проблемы права выдающегося украинского правоведа XIX в., доктора права, ординарного профессора кафедры энциклопедии права университета св. Владимира Н.К. Ренненкампфа.

KOVALYOVA I.V. AXIOLOGICAL ASPECTS OF THE LAW ON THE VIEWS OF N.K. RENNENKAMPF
The views on the axiological problems of the law of the outstanding Ukrainian jurist of the XIX century, Doctor of Law, the ordinary professor of the department of Encyclopaedia Law at St Vladimir University, N.K.Rennenkampf are considered.

ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 332.012.2

І. В. ГОРОДНЯК, канд. соц. наук

Львівський національний університет імені Івана Франка

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ДОСЯГНЕННІ УСПІХУ

Розглянуто особливості наукового трактування успіху. Проаналізовано основні підходи визначення життєвого, економічного та професійного успіху. Окреслено основні чинники впливу на досягнення успіху людиною. Автором проаналізовано важливість економічної освіти в досягненні успіху.

Надійшла до редколегії 17.04.2008

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні умови передбачають кардинальні зміни у світоглядних орієнтаціях, цінностях і психології людей. За умов конкуренції досягнення успіху стає важливою складовою життєдіяльності людини. Наукове трактування успіху потребує всебічного вивчення з урахуванням особливостей філософського, економічного, соціологічного та психологічного підходів до його аналізу. Зокрема важливим питанням постає визначення чинників впливу на успіх людини, окреслення ролі

освіти та знань у досягненні успіху в повсякденному житті та професійній діяльності.

У науковій літературі існують різні трактування поняття „успіх». Здебільшого успіх розглядають як позитивний наслідок роботи, справи, значні досягнення, удача, сприятливий результат; громадське визнання, схвалення чого-небудь, чиїхось досягнень; визнання кимсь чиїхось позитивних якостей, особливостей, тощо. Успіхом можна вважати і оптимальне співвідношення між очікуваннями оточуючих, особистості та результата-